

قدرت نرم ایران در آسیای مرکزی و قفقاز

تألیف و تدوین:

دکتر جعفر حق پناه

سیمین شیرازی موگویی

شیوا علیزاده

مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات

بین‌المللی ابرار معاصر تهران

۱۳۹۳

سرشناسه	: حق پناه، جعفر، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: قدرت نرم ایران در آسیای مرکزی و قفقاز
مشخصات نشر	: تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۰ ص.؛ مصور، نمودار؛ ۵/۲۱×۵/۱۴ س.م.
فروست	: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ ۳۹۶.
شابک	: ۳-۲۲۳-۵۲۶-۹۷۸-۹۶۴-۱۳۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی	: فبپای مختصر
یادداشت	: فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است
یادداشت	: کتابخانه.
شماره افزوده	: شیرازی موگویی، سیمین
شماره افزوده	: علیزاده، شیوا
شماره افزوده	: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۳۷۸۲۱۹۴

انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ ۳۹۶
 تهران: صندوق پستی ۳۸۴۹ - ۱۵۸۷۵، تلفن: ۷ - ۸۸۷۵۶۲۰۳، نمابر: ۸۸۵۰۰۲۵۰
 نشانی اینترنت: www.tisri.org پست الکترونیک: info@tisri.org

قدرت نرم ایران در آسیای مرکزی و قفقاز
 نظارت و اجرا: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران - معاونت پژوهشی
 نویسنده: دکتر جعفر حق پناه، سیمین شیرازی موگویی، شیوا علیزاده
 صفحه‌آرا: منصوره سعادت
 چاپ نخست: اسفند ماه ۱۳۹۳
 چاپ و صحافی: باقری
 کد بازاریابی در کتابخانه دیجیتال: 5E4D3B1
 شابک: ۳-۲۲۳-۵۲۶-۹۶۴-۹۷۸
 شمارگان: ۱۲۰۰ نسخه
 قیمت: ۱۳۵۰۰ تومان
 همه حقوق محفوظ است.

پیشگفتار

مناطق آسیای مرکزی و قفقاز - که اصطلاحاً «اوراسیا» هم خوانده می‌شوند - کانون‌های بلافصل حوزه فرهنگ و تمدن ایرانی به شمار می‌آیند. پیوندهای دیرین و گسست‌ناپذیر مردمان این مناطق با فرهنگ و تمدن ایرانی در ابعاد دینی و مذهبی، زبان و ادبیات، موسیقی، هنر، معماری، فرهنگ عمومی و سبک زندگی به گونه‌ای است که حتی تجزیه سیاسی از ایران در دوره تزارها و بعدها سلطه کمونیسم و ایران‌ستیزی هفتاد ساله در دوران اتحاد جماهیر شوروی نیز به رغم ضربات سنگین وارد نتوانست انقطاع از ایران فرهنگی را رقم زند. بالعکس فروپاشی این امپراتوری فرصتی تاریخی برای احیای این پیوندها متناسب با شرایط تازه فراهم آورد. ارزیابی کارکرد و موقعیت کنونی ایران در آسیای مرکزی و قفقاز به جهت میزان بهره‌گیری از این فرصت تاریخی یکی از اهداف این پژوهش و بخشی از محتوای کتاب حاضر را شکل می‌دهد.

تحلیل پیوستگی‌های هویتی و نفوذ فرهنگی ایران در خرده‌نظام‌ها و مناطق دور و نزدیک و مشخصاً آسیای مرکزی و قفقاز، از زوایای گوناگونی امکان‌پذیر است و در هر حالت، به صورت‌بندی نظری و مفهوم‌بندی و پژوهش‌روشمند و نیز گردآوری داده‌های مستند و روزآمد از منابع معتبر نیاز دارد تا محقق را از درافتادن به ورطه برداشت‌های سطحی ژورنالیستی و عامیانه و یا مباحث انتزاعی روشنفکرانه وارهاند. مؤلفان این متن رهیافت «قدرت نرم» را برای شناخت مبانی نفوذ و توان جذب و اقتناع براساس مؤلفه‌های هویت و فرهنگ ایرانی را به عنوان چهارچوب نظری پژوهش برگزیده‌اند. در رویکرد ایرانی

می‌توان قدرت نرم را برابر قابلیت «الهام‌بخشی» قرار داد که در سند «چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در ۱۴۰۴» مورد اشاره و تأکید قرار گرفته است. بر این اساس، تلاش شده تا با شاخص‌سازی‌هایی چند از قدرت نرم، ادراک ایرانی و دانش بومی ارائه گردد.

از ارزیابی عملکرد، در راستای عینیت‌بخشی و بالفعل‌سازی مبانی قدرت نرم و الهام‌بخشی ایران در اوراسیا که بگذریم، ویژگی مهم این کتاب را می‌توان تمرکز بر رویکرد آسیب‌شناسی دانست. پرواضح است که اوراسیا عرصه‌ای بی‌رقیب و کاملاً هموار نبوده و تحقق غایات مطلوب فرهنگی ایران با موانع و چالش‌های پرشماری روبه‌رو بوده و هست. گفتمان‌های هویتی رقیب در این منطقه پرشمار و پرمخاطب هستند و از ظرفیت‌های فراوان سخت‌افزارانه و نرم‌افزارانه برای افزایش قدرت اقناع و جذب مردمان این منطقه برخوردارند. به موازات و حتی مؤثرتر از این گفتمان‌ها، می‌بایست به تناقض‌نمایی اشاره کرد که تحقق قدرت نرم و الهام‌بخشی ایران را به چالش می‌کشند. صرف‌نظر از نبود راهبرد مدون، برنامه‌ریزی‌های غیرواقع‌بینانه و شعاری و ناهماهنگی مراکز ذی‌ربط و نیز مدیریت‌های ناکارآمد، در حالی که اسلام سیاسی، اسلام و تشیع و یا زبان فارسی از منابع قدرت نرم ایران در میان طیفی از مخاطبان در برخی کشورهای منطقه به‌شمار می‌آیند، در عین حال و هم‌زمان در جمهوری‌های دیگر نسبت به آنها مقاومت و دافعه پدید آمده است. گفتمان‌ها و دولت‌های رقیب نیز از همین چالش در جهت تضعیف مبانی الهام‌بخشی ایران و تقویت قدرت نرم خویش بهره می‌برند و کمابیش توفیقاتی هم داشته‌اند.

به همین دلیل و با امعان نظر به این وضعیت معماگونه، پرتناقض و پیچیده و پس از تحلیل گفتمان‌های هویتی موجود و در مقام مفهوم‌سازی برای تحقق و بالفعل شدن قدرت نرم و الهام‌بخشی کشورمان، در ادامه کتاب بر مفهوم «ایران فرهنگی» تأکید شده است.

البته پرداختن به این مهم و مدل‌سازی بر مبنای مفهوم ایران فرهنگی، نیاز به انجام پژوهش‌های مبسوط بیشتری دارد که در این پژوهش، پرداختن به آن به دلیل دسترسی نداشتن به اسناد بالادستی و در اختیار نبودن داده‌های جامع و نیز محدودیت زمانی، به طور کامل امکان‌پذیر نبوده است. بدین جهت، تحقیق حاضر را می‌توان کوششی مقدماتی در طرح مسئله و مفهوم‌پردازی به‌شمار آورد.

به لحاظ فرایند تدوین، این کتاب محصول تلاش گروهی دانشجویان دوره مطالعات منطقه‌ای و گرایش آسیای مرکزی و قفقاز در مقطع دکترا در دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران است. آقایان حسین صوراناری، محمدرضا صالحی و خانم‌ها مژگان گلچین، سیمین شیرازی و شیوا علیزاده در گردآوری داده‌ها و توضیحات مربوط به کشورهای ازبکستان، تاجیکستان، جمهوری آذربایجان، ارمنستان، و ترکمنستان نقش فعالی داشتند. این تئنگاری‌ها توسط خانم‌ها سیمین شیرازی و شیوا علیزاده در قالبی جدید درآمد. همچنین علاوه بر تکمیل و به‌روزرسانی داده‌ها، چهارچوب‌بندی نظری و تحلیلی، ارزیابی عملکردها و نیز بخش آسیب‌شناسی و تحلیل چالش‌ها و موانع به آن اضافه گردید که از مساعی همه این عزیزان سپاسگاری و قدردانی می‌شود. با این همه، مسئولیت کاستی‌های کتاب به عهده اینجانب است و پیشنهادها و نقدهای سازنده خبرگان و صاحب‌نظران، به دیده منت پذیرفته می‌شود.

نام خدای است بدان ختم کن

فاتحه فکرت و ختم سخن

جعفر حق‌پناه

استادیار دانشگاه و هیئت‌مدیره انجمن

ایرانی مطالعات منطقه‌ای

فهرست مطالب

۱۳		مقدمه
۱۷		کلیات
۳۱		فصل اول: سیمای کلی اوراسیا
۳۱		۱. جمعیت و اقوام
۳۱		۱-۱. جمهوری ارمنستان
۳۲		۲-۱. جمهوری آذربایجان
۳۳		۳-۱. جمهوری ازبکستان
۳۴		۴-۱. جمهوری تاجیکستان
۳۵		۵-۱. جمهوری ترکمنستان
۳۷		۲. زبان
۳۷		۱-۲. جمهوری ارمنستان
۳۸		۲-۲. جمهوری آذربایجان
۳۹		۳-۲. جمهوری ازبکستان
۴۰		۴-۲. جمهوری تاجیکستان
۴۲		۵-۲. جمهوری ترکمنستان
۴۲		۳. مذهب
۴۲		۱-۳. جمهوری ارمنستان

۴۳..... ۲-۳. جمهوری آذربایجان

۴۳..... ۳-۳. جمهوری ازبکستان

۴۷..... ۴-۳. جمهوری تاجیکستان

۵۲..... ۵-۳. جمهوری ترکمنستان

۵۹..... فصل دوم: منابع قدرت نرم ایران در منطقه

۵۹..... جمهوری ارمنستان

۵۹..... روابط دو کشور در دوره پیش از استقلال

۶۱..... روابط دو کشور در دوره پس از استقلال

۶۴..... تبادلات فرهنگی

۶۵..... ادبیات و زبان

۶۸..... موسیقی

۶۹..... آداب و رسوم

۷۰..... رسانه و سینما

۷۳..... معماری

۷۶..... جمهوری آذربایجان

۷۶..... روابط دو کشور پیش از دوره استقلال

۷۸..... روابط دو کشور پس از دوره استقلال

۷۹..... ادبیات و زبان

۸۳..... موسیقی

۸۳..... آداب و رسوم

۸۴..... رسانه

۸۵..... مذهب

۸۶..... جمهوری ازبکستان

روابط دو کشور پیش از استقلال.....	۸۶
روابط دو کشور پس از استقلال.....	۸۷
تبادلات فرهنگی.....	۸۷
گردشگری.....	۸۷
آسیب‌شناسی سردی روابط دو کشور.....	۸۸
جمهوری تاجیکستان.....	۹۴
روابط دو کشور پیش از استقلال.....	۹۴
روابط دو کشور پس از استقلال.....	۹۶
تبادلات فرهنگی.....	۹۸
ادبیات و زبان.....	۱۰۳
موسیقی.....	۱۰۶
رسانه و سینما.....	۱۰۶
دین.....	۱۰۹
جمهوری ترکمنستان.....	۱۱۳
روابط دو کشور پیش از استقلال.....	۱۱۳
روابط دو کشور پس از فروپاشی.....	۱۱۹
تبادلات فرهنگی.....	۱۲۱
موسیقی.....	۱۲۴
آداب و رسوم.....	۱۲۶
فصل سوم: نگاهی به عملکرد فرهنگی ایران.....	۱۲۷
جمهوری ارمنستان.....	۱۳۰
جمهوری آذربایجان.....	۱۳۱
جمهوری ازبکستان.....	۱۳۳

۱۴۳ جمهوری تاجیکستان

۱۴۷ جمهوری ترکمنستان

فصل چهارم: چالش‌ها و موانع هویتی رقیب قدرت نرم ایران ۱۵۱

۱۵۱ روسیه

۱۵۸ ایالات متحده آمریکا

۱۶۱ چین

۱۶۴ ترکیه

۱۷۹ افراط‌گرایی اسلامی

۱۸۴ شکل‌گیری هویت‌های ملی رقیب

فصل پنجم: جمع‌بندی، ایران فرهنگی و بازتولید

۲۱۳ قدرت نرم ایران در منطقه

۲۲۱ کتابنامه